

državne vlasti, koja se razvila u narodnooslobodilačkoj borbi njenim prerastanjem u narodnu revoluciju. Ona je i po svojem nosiocu i po odnosu društvenih snaga, a naročito po svom predvodniku Komunističkoj partiji Jugoslavije i smjeru svog razvitka već tada — za vrijeme oslobodilačkog rata — zaista bila socijalistička.

Žanko opisuje naširoko i organizacioni sastav dalmatinskih NOO-a pozivajući se pri tom na razne dokumente i spominjući mnoge činjenice, koje bi inače možda bile i zaboravljene. On se naročito zadržava na opisu prilika u dalmatinskim NOO-ima u doba kapitulacije fašističke Italije i upozorava na snažan utjecaj, koji je taj događaj imao na njihov dalji razvoj u vezi s naglim porastom narodno-oslobodilačke vojske i njezinim sjajnim uspjesima.

Osobitu je pažnju posvetio utvrđivanju rukovodeće uloge i presudnog utjecaja Partije na razvitak NOO-a i u Dalmaciji, što je potkrijepio i mnogim uvjerljivim dokazima.

Na kraju pisac s pravom ističe, da se »prava slika razvitka narodne vlasti može dati samo prikazivanjem tog pitanja u sklopu općeg razvitka Narodno-oslobodilačke borbe i Narodne revolucije u Dalmaciji. I zato jer to još nije obrađeno, t. j. data cjelovita slika razvitka Narodno-oslobodilačke borbe Dalmacije, bilo je potrebno barem djelomično u ovom članku o razvitku narodne vlasti iznijeti i objasniti neke momente koji prelaze okvir razvoja i rada NOO-a« (br. 2. str. 94).

Radnja predstavlja značajan doprinos naučnoj obradi historije nove jugoslavenske države i stoga je razumljiv interes, koji je njena objava pobudila u znalačkim krugovima.

Ferdo Čulinović

DOKUMENTI I MATERIJALI UOČI DRUGOGA SVJETSKOG RATA

Početak 1948. ministarstvo vanjskih poslova SAD izdalo je zbirku dokumenata o njemačko-sovjetskim odnosima 1939.—1941. i u njoj objavilo niz dokumenata, zaplijenjenih od odreda američke vojske prilikom nadiranja u Njemačku pred kapitulaciju. Ministarstvo SAD izdalo je ovu zbirku u cilju, da svjetskoj javnosti prikaže jednostrano sovjetsku vanjsku politiku prema hitlerovskoj Njemačkoj.

Već 1945. sovjetska je vlada predložila zapadnim saveznicima, da zajedno pri-
stupu objavljivanju diplomatskih dokumenata, koji se odnose na izbijanje, tok i završetak rata 1939—1945, ali je njen prijedlog bio odbijen; vlade SAD, Velike Britanije i Francuske pristupile su jednostranom objavljivanju dokumenata i korespondencije. Tako je sovjetsko ministarstvo vanjskih poslova, neposredno po objavljivanju američke publikacije, objavilo zbirku diplomatskih dokumenata pod naslovom: »Dokumenti i materijali kanuna vtoroj mirovoj vojny«, Tom I—II, Moskva 1948, i ubrzo je, u »Biblioteci 30 dana«, izašao njen prijevod, koji dokazuje velik interes naše čitalačke publike za probleme iz nedavne diplomatske historije. Premda ta publikacija treba da opravda sovjetsko stanovište u događajima, koji su prethodili izbi-

janju rata 1939, ona sadržava toliko novih i dragocjenih podataka da zaslužuje našu pažnju.

1. U prvom svesku sabran je niz raznih povjerljivih promemorija o diplomatskim razgovorima, izvještaja o političkoj situaciji, depeša, zapisnika, zabilježbi i t. d., i to pretežno iz arhiva njemačkog ministarstva vanjskih poslova zaplijenjenog od Crvene Armije, dok su neki prilozi bili već otprije poznati iz objelodanjenih memoara i knjiga (kao na pr. Ripka, Munich, Before and After — Prije i nakon Münchena; G. Bonnet, Défense de la Paix, De Washington au Quai d'Orsay — Obrana mira, Od Washingtona do Quai d'Orsaya; Z. Fierlinger, Ve službách ČSR — U službi ČSR: Further documents respecting Czechoslovakia — Daljnji dokumenti o Čehoslovačkoj; Correspondence respecting Czechoslovakia, September 1938 — Prepiska o Čehoslovačkoj, septembar 1938 i t. d.).

Zbirka započinje protokolom o razgovoru Hitlera s britanskim ministrom lordom Halifaxom na Obersalzbergu 19. XI. 1937. Već se iz toga razgovora jasno razabire težnja Londona da se približi Hitleru, stavljajući mu u izgled rješenje kolonijalnog pitanja kao i dotad nenješanih pitanja u Evropi: Austrija, Čehoslovačka, Gdansk — »samo ako se ide putem mirne evolucije«!

U uvodu Halifax skreće pažnju Hitleru na činjenicu, da engleska javnost u cjelini priznaje njegove velike zasluge za obnovu Njemačke i uvjerava ga, da su on i drugi članovi engleske vlade, usprkos svim teškoćama i glasovima kritike, koji se pojavljuju u engleskoj štampi i javnosti, uvjereni, da je on (Hitler) postigao mnogo, ne samo u Njemačkoj, nego da je, uništivši komunizam u svojoj zemlji, spriječio njegovu širenje u Zapadnu Evropu i da se stoga Njemačka s pravom može smatrati bedemom Zapada protiv boljševizma (!) Halifax mu dakle, u ime vlade, nudi sporazum, kojim bi se zatim priključile Francuska i Italija, jer se samo (!) na taj način može održati mir u Evropi.

Hitler je jasno osjetio želju engleske vlade, da ga štedi i da mu u Evropi popušta, u nadi, da će ga jednom, dobro naoružana, okrenuti protiv SSSR-a, i on je u razgovoru s Halifaxom ostao do kraja neodređen i nije preuzeo nikakvu obavezu, premda je Halifax više puta nastojao da ga nekoliko veže; Halifaxove avanse parirao je Hitler žalbama na neprijateljski ton engleske štampe, na potpuno nerazumijevanje njemačkih zahtjeva od strane Francuske itd. Hitler je otvoreno postavio pred Halifaxa alternativu: ili »igra slobodnih snaga« (a to je u stvari značilo imperijalističku agresiju, za koju je on sam dao nekoliko klasičnih i krvavih primjera), ili »vladavina višeg razuma« (a to znači, da Njemačka bez borbe dobije sve što bude htjela). Kad je Halifax spomenuo mogućnost ograničenja naoružanja, Hitler je odmah pozvao u pomoć sablasti: opasnost od boljševizma, Crvene Armije i SSSR-a (»jedina katastrofa je boljševizam«!) i Halifax nije, naravno, na tom insistirao. Izjasnio se za drugu alternativu: »vladavinu zdravog razuma« i izjavio, da na engleskoj strani ne misle, da bi »status quo« trebalo držati. »Ondje (na engleskoj strani) priznaju, da je potrebno prilagođavati se novim uvjetima, ispravljati, imati u vidu promjenu postojećeg stanja, koja je postala nužna.«

Hitleru to nije trebalo dvaput reći, i već 5. II. 1938. (prilog br. 2) nacistički ministar vanjskih poslova von Neurath upozorava pismom njemačkog poslanika u Pragu Eisenlohra na važnost pitanja: kakvu ulogu i sudbinu treba da ima, kod predstojećeg (!) razvoja njemačko-čehoslovačkih odnosa, ugovor o arbitraži, zaključen u Lokarnu (on je obje strane obvezivao, da svaki međusobni spor predadu na

raspravljanje arbitražnom sudu). Neurath mu tom prilikom naređuje, da u razgovorima s češkim državicima izbjegava ponovno priznanje i daljnju valjanost tog ugovora.

U međuvremenu dolazi do dramatskog sastanka Hitler-Schuschnigg u Berchtesgadenu 12. II. 1938 i do »sporazuma«, kojim je Schuschnigg bio prisiljen da primi u vladu, u svojstvu ministra unutrašnjih poslova, nacistu, a austrijske naciste u režimsku organizaciju »Domovinska fronta« (Vaterländische Front). Seyss-Inquart je tako postao ministar unutrašnjih poslova sa zadatkom, da iznutra minira režim svog osobnog prijatelja Schuschnigga.

U razgovoru s Hitlerom 3. III. 1938. (prilog br. 3) britanski ambasador u Berlinu Sir Neville Henderson, jedan od izrazitih engleskih prijatelja nacizma, ograničen i neobavješten (sam je naveo u knjizi »Failure of a Mission«, da je tek na brodu, kao novo imenovani ambasador, na putu iz Argentine u Njemačku, studirao 1937. »Mein Kampf«, da bi se upoznao s nacističkom ideologijom!) pročitao je slijedeću instrukciju engleske vlade o pitanju kolonija: »Rješenje, koje bi prema mišljenju britanske vlade imalo mnoge prednosti, sastojalo bi se u razradi plana o novom režimu upravljanja kolonijama u oblasti Afrike. Taj bi se plan protezao na teritorij veličine Konga, a prihvatile bi ga sve zainteresovane strane«. Henderson je upitao Hitlera, da li je Njemačka spremna da učestvuje u tom planu, ali je Hitler izbjegao odgovor ponovnim žalbama na englesku štampu, koja da očito truje atmosferu itd., i na kraju upozorio Hendersona, »da Njemačka ne će ostati neutralna, ako u Čehoslovačkoj ili Austriji nastanu eksplozije iznutra« (Seyss-Inquart!). Henderson je na to smatrao potrebnim skrenuti pažnju na činjenicu, da se on (Henderson) često puta izjasnio za prisajedinjenje Austrije Njemačkoj. Spomenuo je, na kraju razgovora i pitanje ograničenja naoružanja, ali mu je Hitler odmah odgovorio, da je Rusija ona, koja uslovljava njemačko naoružanje.

»Za Njemačku — rekao je on — zaštita njenih pozicija u Srednjoj Evropi pitanje je od životne važnosti, i ona se mora naoružavati za slučaj napadaja od strane Sovjetske Rusije, koju, naravno, nikada ne mogu zadržati granične države ni Poljska.«

U izvještaju čehoslovačkog poslanika u Parizu, Jana Osuskog, od 4. III. 1938. (prilog br. 4), zrcali se paralelno francuska nesredjenost, neodlučnost i izdaja (Flandin, koji počinje kampanju »za mir«, Laval, Dèat, poznat po kasnijoj paroli: »Zar umrijeti za Danzig«? itd.), smušenost i kukavičluk odgovornog rukovodioca francuske vanjske politike, Yvon Delbosa (»ministar Delbos je strašno umoran i skrajnje preplašen. On bi nesamo najradije napustio svoj položaj, već naprosto pobjegao, kad bi znao, kako da to uradi...«) pred alternativom, koja od Francuske sve više zahtijeva jasan odgovor: da li je Francuska spremna da izvrši savezničku obavezu prema Čehoslovačkoj u slučaju njemačkog napada ili ne.

Hitler je znao da ide »na sigurno« i dao je znak austrijskim nacistima za početak. Austrijski kancelar Schuschnigg htio je da nadmudri Hitlera i za 13. III. raspisao je plebiscit, ali Hitler nije oklijevao. Siguran u potpunu pasivnost Zapada, preduhitrio je Schuschnigga, umarširao u Austriju i 13. III. 1938. proglasio zakom o prisajedinjenju Austrije njemačkom Rajhu. Francuska i Engleska uputile su mu doduše verbalne proteste — više forme radi, zbog »takve očigledno jednostrane i samovoljne revizije odredaba versajskog ugovora i međunarodnih obaveza Njemačke«, ali, što je važnije, Ribbentrop je u te dane boravio u Londonu i 13. III. javio Göringu tele-

fonom: da je razgovarao o rješenju austrijskog pitanja s Chamberlainom i Halifaxom, da su njegovi utisci o njima odlični, da je stekao utisak da Chamberlain ozbiljno teži sporazumu s Njemačkom itd. (prilog br. 5).

Ulazak Hitlera u Beč teško je ugrozio Čehoslovačku, i tadanji narodni komesar za vanjske poslove SSSR-a Litvinov već 17. III. 1938., daje dopisnicima štampe u Moskvi izjavu o miroljubivoj politici SSSR-a, o obavezama, koje za SSSR proizlaze iz sistema kolektivne bezbjednosti u okviru Društva Naroda i regionalnih paktova o uzajamnoj pomoći protiv napadača, zaključenih s Francuskom i ČSR, kojima SSSR i nadalje ostaje vjeran. Ta izjava Litvinova ostala je bez odgovora na Zapadu, premda je i Keitel pred međunarodnim sudom u Nürnbergu izjavio, da Hitler ne bi mogao udariti na ČSR, kad bi umjesto Münchena došlo do formiranja jedinstvene fronte između Velike Britanije, Francuske i SSSR-a (usp. »Voprosy istorii« 1949, br. 5, str. 138).

Podbadaan od Göringa, Goebbelsa i Hessa, Hitler je sistematski minirao Čehoslovačku. Sudetski Nijemci, pod vodstvom Konrada Henleina, postajali su sve aktivniji, drskiji i agresivniji, odugovlačili pregovore s vladom, u skladu s tajnom direktivom iz Berlina (prema protokolu savjetovanja u njemačkom ministarstvu vanjskih poslova od 29. III. 1938. — prilog br. 8) da izbjegavaju ulazak u vladu u Pragu, povećavajući zahtjeve prema Česima, i da tako zaoštravaju spor do takve žestine, da intervencija Rajha ispadne nužna i opravdana.

Tako se čehoslovačka kriza sve više zaoštravala. London šalje u Prag lorda Runcimana kao posrednika, i on, nakon dugih razgovora s vođama Sudetskih Nijemaca i čeških državnika, upućuje, 21. IX. 1938. opširniji izvještaj Chamberlainu (prilog br. 26), u kojem savjetuje slijedeće: da se brzo i bez odugovlačenja predaju pogranični krajevi ČSR Njemačkoj (krajevi, u kojima se nalazio odbrambeni sistem ČSR-a!).

Chamberlain je čvrsto odlučio da zadovolji Hitlera, u nadi, da će se on pozabaviti s Istokom i zatim oboriti na SSSR radi osvajanja »životnog prostora«. U tzv. septembarskoj krizi oko ČSR leti avionom u München, na razgovor s Hitlerom u Berchtesgadenu, a 26. IX., po drugiput, susreće Hitlera u Godesbergu, gdje u principu pristaje na »pravo samoopredjeljenja« sudetskih Nijemaca (kao da se o tome radilo!)

Vlada ČSR je međutim pristala, pod najtežim pritiskom Londona i Pariza, na tzv. anglo-francuski plan, koji je predviđao ustupanje određenih oblasti Rajhu, ali su apetiti u međuvremenu porasli i njemački su zahtjevi u Godesbergu glasili ovako: 1.) da se odmah povuku češke vojne i druge vlasti i policija iz onih dijelova sudetske teritorije, koje Hitler (sic) smatra njemačkima; 2.) da njemačka vojska izvrši okupaciju tih oblasti.

Prag je dao pristanak i na projekt o sazivanju konferencije, na kojoj bi ČSR, Njemačka i druge države raspravile sudetsko pitanje i pokušale da pronađu rješenje, koje bi se razlikovalo od novih Hitlerovih zahtjeva, ali Pragu od odgovornih »državnika« na Zapadu nije zapravo htio više nitko pomoći.

Na otvorenu prijetnju, da će umarširati u ČSR, ako se ne prestane s »progonom« nad Nijemcima, i ako se do 1. X. sudetski krajevi ne pripoje matici-Rajhu, došlo je do četvorne konferencije u Münchenu 29. IX. 1938., gdje su pretstavnici Velike Britanije i Francuske, Chamberlain i Daladier, brzo i glatko, pristali na sve Hitlerove zahtjeve o sakaćenju ČSR i na taj način potpisali njenu smrtnu osudu.

Münchenski sporazum glasi ukratko ovako: 1.) evakuacija sudetsko-njemačkih oblasti započet će 1. X. 1938.; 2.) Velika Britanija, Francuska i Italija suglasne su, da se evakuacija završi do 10. X. 1938.; 3.) način evakuacije detaljno će utvrditi međunarodna komisija, koju će sačinjavati predstavnici Njemačke, Velike Britanije, Francuske, Italije i ČSR; 4.) određuju se četiri zone sudetskih oblasti, koje će njemačke trupe zaposjednuti postepeno do 7. X., ostalu oblast s pretežno njemačkim karakterom utvrdit će pomenuta međunarodna komisija, i njemačke trupe će je zaposjednuti do 10. X.; 5.) komisija će utvrditi i oblasti, u kojima treba izvršiti plebiscit.

Usprkos teškim teritorijalnim ustupcima, za ČSR i njenu nezavisnost bila je nakon odvajanja sudetskih oblasti jedina nada saveznička garancija njenih novih granica, ali i tu je Hitler bio jači. On se odmah ogradio od bezuslovnog davanja garancije i povezo je s uređenjem pitanja poljskih i mađarskih manjina. Tek nakon uređenja tog pitanja, Njemačka i Italija dat će željene garancije, što je u stvari značilo za Hitlera slobodu akcije u bliskoj budućnosti. A to je njemački generalštab i spremao: 21. X. 1938. (!) Hitler je izdao direktivu vojsci s premapotpisom Keitela, koja glasi ovako: »Mora biti moguće, da se u svakom momentu uništi ostatak Češke (»Rest-Tschechei«), ako njena politika postane neprijateljska prema Njemačkoj« (iz nürnbergskih spisa u knjizi Peter de Mendelssohna: »Sein Kampf«, Beč 1948., str. 97).

Prilog br. 37 sadržava opis, kako su članovi britanske delegacije saopćili Česima rezultate konferencije.

»U 10 sati uveče, g. Guetkin (Ashton Guetkin, jedan od članova delegacije u Münchenu, raniji suradnik lorda Runcimana) pozvao je dra Mastnog (tadanjeg čehoslovačkog poslanika u Berlinu) i mene (Huberta Masaryka, koji je sastavio citiranu promemoriju) do Sir Horace Wilsona (glavnog savjetnika N. Chamberlaina), koji nam je u prisutnosti g. Guetkina i prema jasno izraženoj želji g. Chamberlaina objasnio u glavnim crtama novi plan i predao nam kartu, na kojoj su bile ubilježene oblasti, koje će biti odmah okupirane. Na moje prigovore, on je dva puta potpuno jasno odgovorio, da svojim izjavama nema ništa dodati. Nije poklonio nikakvu pažnju našim primjedbama o ogromnom značaju, koji za nas imaju određeni krajevi i teritorije.«

Zatim: »U 1.50 sati poslije podne odveli su nas u dvoranu za konferencije, u kojoj su se okupili g. N. Chamberlain, Daladier, H. Wilson, Léger (Alexis Léger, generalni sekretar francuskog ministarstva vanjskih poslova), Guetkin, dr. Mastný i ja. Vladala je mučna atmosfera: čekalo se objavljivanje presude. Francuzi su bili očigledno zbunjeni i, kako se činilo, svijesni, od kolikog je značenja ovaj događaj za ugled Francuske. G. Chamberlain je u kratkom uvodnom govoru spomenuo sporazum, koji je malo prije zaključen i dao g. Mastnom tekst sporazuma da ga pročita. Prilikom čitanja teksta molili smo u nekoliko slučajeva za objašnjenje.«

»Dok je g. Mastný razgovarao s Chamberlainom o manje značajnim pitanjima (Chamberlain je pritom neprestano zijevao i nije odavao ni najmanje znakove zbunjenosti), upitao sam gg. Daladiera i Légera, da li od naše vlade očekuju neku deklaraciju ili odgovor na predloženi sporazum.«

»Objašnjeno nam je na prilično grub način, i to od strane — Francuza, da je to presuda bez prava na apelaciju i bez mogućnosti da se unesu ispravke.«

U protokolu o predaji Münchenskih odluka vladi ČSR od 30. IX. 1938. (prilog br. 38) nalazi se usmena izjava Kamila Krofte, tadanjeg ministra vanjskih poslova ČSR:

»Izjavljujem u ime predsjednika Republike i u ime vlade, da se pokoravamo odlukama, donesenim u Münchenu bez nas i protiv nas. Naše gledište bit će vam izloženo pismeno. U ovom trenutku nemam šta da dodam. Hoću samo da vam skrenem pažnju, da je potrebno uvjeriti njemačku vladu, da kampanja, koja se vodi protiv nas u štampi i preko radija već nekoliko tjedana, mora sada biti obustavljena, jer će u protivnom biti onemogućeno mirno izvršenje programa primljenog u Münchenu.«

Krofta je zaključio: »Ja ne ću da kritikujem, ali za nas je to katastrofa, koju nismo zaslužili. Mi se pokoravamo i nastojat ćemo da narodu osiguramo miran život. Ne znam, da li će vaše zemlje izvući koristi iz ove odluke, donesene u Münchenu, ali mi u svakom slučaju nismo posljednji. Poslije nas doživjet će istu sudbinu i drugi.«

Imao je pravo. Hitler je ubrzo bacio svoje karte na stol i zaskočio žrtvu: 14. III. 1939. Hácha i Chvalkovský, pozvani hitno u Berlin, našli su se pred prijedlogom: ili da potpišu sporazum, kojim pristaju na prisajedinjenje Češke Rajhu, ili uništenje. Stavljeni pred tako strašnu alternativu, na kraju su potpisali, i 15. III. 1939. njemačke trupe okupirale su Češku i Moravsku.

2. Drugi svezak sadrži dokumente iz arhiva njemačkog ambasadora u Moskvi, Tokiju i Londonu, Herberta v. Dirksena. Njegov arhiv nalazio se na posjedu u Göditzbergu, a zaplijenila ga je Crvena Armija.

Dirksen je pred rat bio njemački ambasador u Londonu (1938—1939) i imao ondje dovoljno mogućnosti da izbliza prati nastojanje Zapada, u prvom redu engleske vlade N. Chamberlaina, da privole Hitlera na sporazum.

Interesantno je mjesto u završnom izvještaju Dirksena (prilog br. 29) o razvitku političkih odnosa između Njemačke i Engleske za vrijeme njegovog službovanja u Londonu (maj 1938. — august 1939.), gdje govori o uzastopnim posjetama ličnog Hitlerova adutanta, kapetana Wiedemanna (kasnijeg njemačkog generalnog konzula u San Francisku do 1941.). Poslije nekoliko privatnih posjeta, Wiedemann je došao u toku ljeta 1938. u London sa znanjem Hitlera, da prema naredenju Göringa ispita teren za eventualnu posjetu Göringa Londonu. Wiedemann je, piše Dirksen, razgovarao o tom s lordom Halifaxom i Sir A. Cadoganom, tadanjim stalnim državnim podsekretarom u Foreign Office-u.

»Engleska je vlada — piše Dirksen — živo pozdravila ideju o dolasku Göringa. Halifax je otišao tako daleko, da je rekao, da bi najdivniji trenutak u njegovu životu bio, kad bi se Führer zajedno s kraljem provezao po »Mall-u«. (Mall — londonska ulica u blizini dvora) prilikom službene posjete Londonu.«

Engleska je vlada, u razdoblju njegovog službovanja u Londonu učinila dva prijedloga, o kojima Dirksenov arhiv pruža podatke.

Prviput je to bilo prilikom posjete Wohlthata, desne ruke Göringove kao opunomoćenika za četverogodišnji plan, u povodu zasjedanja međunarodne komisije za lov na kitove. Wohlthat se tada sastao s tadanjim engleskim ministrom vanjske trgovine Hudsonom 20. VII. 1939. (prilog br. 13).

»Za vrijeme tog razgovora Hudson je razvijao dalekosežne planove o anglo-njemačkoj suradnji u pogledu otvaranja novih i iskorišćivanja postojećih svjetskih

tržišta. On je, između ostalog, iznio mišljenje, da u svijetu postoje još tri velike oblasti, u kojima bi Njemačka i Engleska mogle naći široke mogućnosti za plasiranje svojih proizvoda, naime: Britanski Imperij, Kinu i Rusiju.

Pored toga, Hudson je izjavio, da Engleska nema na Balkanu nikakvih ekonomskih pretenzija.

I Sir Horace Wilson razgovarao je u ime engleske vlade s Wohlthatom i tom prilikom mu iznio obimni program: 1.) politički: da se s Njemačkom zaključe paktovi o nenapadanju i nemiješanju uz istovremeno razgraničenje velikih prostora (»Grossräume«) između velikih država, u prvom redu između Engleske i Njemačke; 2.) vojni: ograničenje naoružanja na moru, kopnu i u zraku; 3.) ekonomski: koncesije Njemačkoj u pitanju kolonija, u prvom redu u Africi (Dirksen spominje, da je britanski kabinet, u februaru 1939., donio odluku o vraćanju kolonija Njemačkoj), snabdijevanje Njemačke sirovinama, podjela tržišta industrijskih proizvoda, uređenje Istočne i Jugoistočne Evrope.

Navedene ponude Njemačkoj i Hitleru učinili su službeno engleski konzervativci, bliski Chamberlainu; još jedan prijedlog Hitleru, prividno u lično ime, preko njemačke ambasade u Londonu, učinio je laburistički prvak Charles Roden Buxton. On je 29. VII. 1939. predložio savjetniku njemačke ambasade Kordtu, da se putem tajnih pregovora ostvari politički sporazum, sličan francusko-engleskom 1904., zvanom »Entente cordiale«, ili englesko-ruskom 1907. o podjeli interesnih sfera u Perziji. Engleska da se nalazi danas pred istim problemima kao i tada: da razgraniči životne prostore i interesne sfere. Velika Britanija bi se obvezala, da će poštivati njemačke interesne sfere u Istočnoj i Jugoistočnoj Evropi (sic), i posljedica bi toga bila, da se odrekne garancija, koje je dala nekim državama u njemačkoj interesnoj sferi (Poljska, Rumunjska). Velika Britanija, pored toga, utjecala bi na Francusku da raskine savez sa SSSR-om i da otkáže svoje obaveze prema državama Jugoistoka. Engleska bi prekinula pregovore sa SSSR-om o zaključenju pakta, a Njemačka bi bila dužna da izjavi svoju spremnost na suradnju u Evropi i na smanjenje naoružanja.

To su tri pokušaja engleske vlade da se približi Hitleru, a za diplomatsku historiju to su i najvredniji dokumenti iz dosad objavljenog dijela Dirksenova arhiva.

3. Da prijedemo na nedostatke prevedene publikacije.

Osnovna njena slabost sastoji se u ovom: dokumenti su u originalu pretežno na njemačkom jeziku s francuskim i engleskim riječima u tekstu i već prijevod na ruski bio je mjestimično nesiguran i netočan, a naš prijevod s ruskog samo je taj nedostatak povećao. Tako na pr.: u ruskom izdanju (I, str. 130) prevodi se francuska riječ »vague« s »uslovnij«, što naš prevodilac, naravno, doslovno ponavlja; »die naheliegende Frage«, zaslugom ruskog teksta, postaje »nametljivo pitanje« (II, str. 79 našeg izdanja), »Arbeitsdienst« — »radna obaveza« (II, str. 98), »vertragen« — dozvoliti (II, 141), »die Ansicht vertreten« — pridržavati se mišljenja (II, 192) Njemačku riječ »Volksreferenten« (pōtkraj 1937. u Austriji rukovodioci tzv. »Volksreferate«, referata u okviru klerofašističke organizacije »Domovinske fronte«, kojima je Schuschnigg nastojao da privuče na suradnju s režimom umjerenije »nacionalne elemente« u Austriji — nacističku grupu Seyss-Inquarta), ruski prevodilac pogrešno prevodi »narodni predstavitelji« (I, str. 93), a naš »narodni predstavnici«, (I, 73). Ali, ne samo to! Naš prevodilac, na primjer, prevodi »otečestvenij front« (njem.

»Vaterländische Front«, I, str. 93) s Narodni front (njem. Volksfront, I, str. 74), premda Narodni front nije nikad u Austriji postojao, »francuskoe poslanstvo« (ruski: I, 51) s francusko poslanstvo (I, 44), njemačku riječ »Negativität« s negiranje (II, 55), premda u ruskom tekstu stoji pravilno »negativizm« (II, 69).

Ima i težih propusta: Ribbentropovo imanje Fuschl u blizini Salzburga pretvara se u našem tekstu u Fušle, i to na tri mjesta (II, 170); poznati dugogodišnji glavni urednik londonskog »Observera«, James L. Garvin, na nekoliko mjesta postaje Harvin, premda je u ruskom tekstu Garvin (naš: II, 34 i indeks II, 212 ruski: II, 39, 278); vođa nacističke fronte rada Ley postaje — pisano fonetski — Lej, a ne Laj (II, 138, 209); ratni zločinac Hjalmar Schacht postaje J. Schacht (indeks II, 214); engleski naslov »Esq.« (Esquire) prenosi iza imena kao zanimanje, zvanje pojedinca (II, 18). Indeksi odn. registri imena na kraju oba sveska doslovno su prevedeni s ruskog, oskudni su i nepotpuni, a pored toga i netočni. U njima se navodi samo prezime pojedinca, od imena — ne uvijek — samo prvo slovo (i to pogrešno: primjerice »I. Velček«, premda mu je ime Johannes, itd.). Netočni su neki podaci registra o Meissneru, Eisenlohru, itd.

4. Da završimo. Pojava Hitlera i njegov uspon do najviše vlasti u Njemačkoj nisu došli slučajno. Hitler je proizišao iz društveno-ekonomske situacije Njemačke i Austrije u danoj etapi njihova historijskog razvitka. Njemačka buržoazija, koja se poslije izgubljenog rata počela svrstavati u sve većem broju pod njegove zastave, ostala je dosljedna sama sebi i krenula u borbu, da Njemačku spasi »od užasa komunizma«, da uništi Židove, predstavnike »nacionalne izdaje i tiranije kapitala«, da Njemačkoj pribavi, i mačem, dovoljno životnog prostora itd. Njemački proletarijat, naprotiv, bio je razjedinjen, socijaldemokrati imali su svoje »račune« i sve do kraja (1933) odbijali misao o stvaranju zajedničke fronte s komunistima. Unutrašnje suprotnosti u Njemačkoj, zaoštrene ekonomskom krizom, došle su do vrhunca, i zemlja se, tako se činilo, nalazila pred revolucijom. Njemačka financijska oligarhija, na kraju preko v. Papena, već se zarana počela povezivati s nacistima i oslanjati na Hitlera, na njegove SA. (vojnički organizovani odredi stranke) itd. Hitler je svakim danom davao dovoljno dokaza, da je on »njena nada«, i na kraju se potpuno s njim složila (sastanak Schröder-Hitler). Financirala je i Hitlera i njegovu okolinu, davala sve veće novčane prinose NSDAP-u i stranačkom glavnom listu »Völkischer Beobachter«, plaćala izbornu propagandu, snosila troškove SA, štampala letke, brošure i novine, pravila »pokretu« reklamu na svakom koraku i najzad dovela Hitlera na vlast.

Sva međunarodna reakcija pozdravila je Hitlerovu pobjedu u Njemačkoj, kao što mu je pružala i punu političku i financijsku pomoć sve do 1939., u nadi da će on, likvidiravši koncentracionim logorima i Gestapom napredni radnički pokret i demokratske snage u Njemačkoj, dobro naoružan napasti i slomiti SSSR na vanjsko-političkom planu. Politika »smirivanja« N. Chamberlaina i Velike Britanije u prvom redu — u razdoblju označenom trouglom: Beč, Prag, Gdansk — bila je tumač i izvršilac opće politike anglo-američko-francuskih monopolističkih vrhova prema Hitleru.

Bogdan Krizman

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA III

1950

BROJ 1-4

NAKLADA „ŠKOLSKE KNJIGE” / ZAGREB

R E D A K C I O N I O D B O R

V L A D I M I R B A B I Ć
M I R O S L A V B R A N T
G R G A G A M U L I N
M A R K O K O S T R E N Ć I Ć
J A R O S L A V Š I D A K

G L A V N I I O D G O V O R N I U R E D N I K

J A R O S L A V Š I D A K

HISTORIJSKI ZBORNIK – GODINA III. – 1950.

I Z D A J E
P O V I J E S N O D R U Š T V O H R V A T S K E
Z A G R E B